

EDIČNÍ ŘADA LIDSKÁ PRÁVA

Lidská práva v mezinárodní politice

PAVEL DUFEK
HUBERT SMEKAL
A KOLEKTIV

Wolters Kluwer

Lidská práva v mezinárodní politice

EDIČNÍ ŘADA **LIDSKÁ PRÁVA**

Lidská práva v mezinárodní politice

PAVEL DUFEK, HUBERT SMEKAL
A KOLEKTIV

Wolters Kluwer

Vzor citace: Dufek, P.; Smekal, H. a kol. Lidská práva v mezinárodní politice.
Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 448.

Lektorovala: JUDr. Eliška Wagnerová, Ph.D.

© Wolters Kluwer, a. s., 2014

ISBN: 978-80-7478-720-1 (brož.)

ISBN: 978-80-7478-721-8 (e-pub)

www.wolterskluwer.cz

Autoři a autorky knihy se podíleli na následujících kapitolách:

Jiří Baroš	– kap. 1, 2
Veronika Bílková	– kap. 11, 16
Pavel Dufek	– Úvod, kap. 1, 2
Lukáš Hoder	– kap. 6
Ľubomír Majerčík	– kap. 8, 12, 14
Ivo Pospíšil	– kap. 10, 15
Petr Preclík	– kap. 3, 5, 7
Hubert Smekal	– Úvod, kap. 3, 4, 5, 8
Katarína Šipulová	– kap. 9, 13

Jednotlivé kapitoly byly zpracovány v rámci následujících výzkumných projektů:

Kap. 1 „Filozofické prameny lidských práv“: Projekt specifického výzkumu „Volby, politické strany a prosazování zájmů II.“ (poskytovatel: Masarykova univerzita, kód MUNI/A/0846/2013)

Kap. 2 „Lidská práva: Základní pojmosloví“: Projekt specifického výzkumu „Volby, politické strany a prosazování zájmů II.“ (poskytovatel: Masarykova univerzita, kód MUNI/A/0846/2013)

Kap. 3 „Současné trendy v oblasti lidských práv“: Projekt specifického výzkumu „Aktuální otázky evropské a mezinárodní politiky II.“ (poskytovatel: Masarykova univerzita, kód MUNI/A/0898/2013)

Kap. 4 „Společenskovední výzkum lidských práv“: Projekt „Mezinárodní lidsko-právní závazky České republiky: trendy, praxe, příčiny a důsledky“ (poskytovatel: Grantová agentura ČR, kód GA13-27956S)

Kap. 5 „Lidská práva v mezinárodních vztazích – teoretické reflexe“: Projekt „Mezinárodní lidskoprávní závazky České republiky: trendy, praxe, příčiny a důsledky“ (poskytovatel: Grantová agentura ČR, kód GA13-27956S)

Kap. 8 „Evropský systém ochrany lidských práv“: Projekt specifického výzkumu „Aktuální otázky evropské a mezinárodní politiky II.“ (poskytovatel: Masarykova univerzita, kód MUNI/A/0898/2013)

Kap. 9 „Mimoevropské regionální systémy ochrany lidských práv“: Projekt specifického výzkumu „Aktuální otázky evropské a mezinárodní politiky II.“ (poskytovatel: Masarykova univerzita, kód MUNI/A/0898/2013)

Kap. 10 „Lidská práva v ozbrojených konfliktech“: Projekt specifického výzkumu „Aktuální otázky evropské a mezinárodní politiky II.“ (poskytovatel: Masarykova univerzita, kód MUNI/A/0898/2013)

Kap. 11 „Humanitární intervence a Odpovědnost za ochranu (R2P)“: Projekt „Výzkumné centrum pro lidská práva“ (poskytovatel: Univerzita Karlova, kód UNCE 204006/2012)

Kap. 13 „Tranzitivní spravedlnost a vyrovnání se s minulostí“: Projekt specifického výzkumu „Aktuální otázky evropské a mezinárodní politiky II.“ (poskytovatel: Masarykova univerzita, kód MUNI/A/0898/2013)

Kap. 15 „Ústavní soudnictví a lidská práva“: Projekt „Mezinárodní lidskoprávní závazky České republiky: trendy, praxe, příčiny a důsledky“ (poskytovatel: Grantová agentura ČR, kód GA13-27956S)

Kap. 16 „Zahraniční politika České republiky a ochrana lidských práv“: Projekt „Česká zahraniční politika a ‚post-západní‘ globální řád“ (poskytovatel: Grantová agentura ČR, kód: GA14-27496S)

Obsah

O autorech	13
Seznam zkratek	16
Úvod	19

I. ZÁKLADY STUDIA LIDSKÝCH PRÁV

1. Filozofické prameny lidských práv

<i>(Jiří Baroš, Pavel Dufek)</i>	27
1.1 Od přirozeného práva k přirozeným právům	28
1.1.1 Tradice přirozeného práva	29
1.1.2 O vzniku přirozených práv: Středověké a raně moderní příspěvky	32
1.2 Moderní (liberální) tradice přirozených práv	36
1.3 Kritika a úpadek přirozených práv	41
1.4 Od práv člověka k lidským právům	56

2. Lidská práva: Základní pojmosloví

<i>(Jiří Baroš, Pavel Dufek)</i>	57
2.1 Práva? Morální, přirozená či lidská?	58
2.2 Co jsou lidská práva?	63
2.3 Subjektivní právo: Co to je?	67
2.4 Problém zdůvodnění: Univerzalismus a partikularismus	72
2.4.1 Fundacionalistické snahy	73
2.4.2 Konstruktivismus a pragmatický univerzalismus	77
2.4.3 Politická zdůvodnění a primát praxe	81
2.5 Kontext normativní politické teorie	83

3. Současné trendy v oblasti lidských práv

<i>(Petr Preclík, Hubert Smekal)</i>	87
3.1 Lidská práva jako donekonečna se rozpínající vesmír?	88
3.1.1 Rozpínání počtu a šíře lidských práv	90
3.1.2 Rozpínání subjektů lidských práv	93
3.1.3 Inflace, či deflace lidských práv?	95
3.2 Judicializace lidských práv a trendy v soudní ochraně svobod	96

3.3	Reakce na rozpínání práv a současný relativismus	101
3.4	Místo závěru: Digitální trendy v ochraně lidských práv	105
4.	Společenskovědní výzkum lidských práv	
	(Hubert Smekal)	109
4.1	Trendy ve výzkumu mezinárodních lidských práv	110
4.2	Měření lidských práv	114
4.3	Závěrem	117
II.	LIDSKÁ PRÁVA V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU	
5.	Lidská práva v mezinárodních vztazích – teoretické reflexe	
	(Petr Preclík, Hubert Smekal)	123
5.1	Lidská práva v teoriích mezinárodních vztahů	124
5.1.1	Realismus a lidská práva	126
5.1.2	Liberální teorie a lidská práva	129
5.1.3	Konstruktivismus a lidská práva	131
5.2	Teoretické reflexe lidských práv v mezinárodních vztazích	136
5.2.1	Mezinárodní lidskoprávní režimy	136
5.2.2	Vznik mezinárodních lidskoprávních režimů	138
5.2.3	Působení mezinárodních lidskoprávních režimů	141
5.3	Závěrem	143
6.	Lidskoprávní aktéři a demokratizace mezinárodního řádu	
	(Lukáš Hoder)	145
6.1	Státy	146
6.1.1	Vnitřní role států jako aktéra lidských práv	147
6.1.2	Vnější role států jako aktéra lidských práv	149
6.2	Mezinárodní mezivládní organizace	152
6.3	Nestátní aktéři	154
6.3.1	Nevládní organizace	155
6.4	Obchodní společnosti	158
6.5	Další aktéři lidských práv	161
6.5.1	Nestátní aktéři v ozbrojeném konfliktu	161
6.5.2	Soukromé bezpečnostní společnosti	162
6.6	Závěr: Demokratizace vs. státní suverenita?	162
7.	Globální systém ochrany lidských práv: OSN	
	(Petr Preclík)	164
7.1	Rada OSN pro lidská práva	168
7.2	Smluvní kontrolní mechanismy OSN	172
7.3	Mainstreaming lidských práv v organizační struktuře OSN	177

8. Evropský systém ochrany lidských práv (<i>Lubomír Majerčík, Hubert Smekal</i>)	180
8.1 Rada Evropy	182
8.1.1 Počátky lidskoprávního režimu Rady Evropy	184
8.1.2 Reforma Rady Evropy	186
8.1.3 Základní orgány, pravomoci, rozpočet	188
8.1.4 Evropský soud pro lidská práva	192
8.1.5 Odborné orgány Rady Evropy	205
8.1.6 Aktuální trendy a shrnutí	216
8.2 Evropská unie	219
8.2.1 Počátky a vývoj lidských práv v ES/EU	220
8.2.2 EU jako specifický lidskoprávní aktér	228
8.2.3 Jak dál?	230
8.3 Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě	232
9. Mimoevropské regionální systémy ochrany lidských práv (<i>Katarína Šipulová</i>)	238
9.1 Meziamerický systém kontroly lidských práv	239
9.1.1 Specifika regionu z hlediska ochrany lidských práv	239
9.1.2 OAS a lidskoprávní dokumenty	240
9.1.3 Institucionální nastavení	241
9.1.4 Kritika meziamerického systému	250
9.2 Africký systém ochrany lidských práv	251
9.2.1 Vznik systému ochrany lidských práv v Africe	251
9.2.2 Banjulská charta a hlavní odlišnosti systému	252
9.2.3 Kontrolní mechanismus Africké charty a jeho fungování	255
9.2.4 Kritika afrického systému ochrany lidských práv	260
9.3 Ochrana lidských práv v Asii	261
9.3.1 Arabské země	262
9.3.2 Jihovýchodní Asie	264
9.3.3 Regionální specifická institucionalizace ochrany lidských práv	266
10. Lidská práva v ozbrojených konfliktech (<i>Ivo Pospíšil</i>)	268
10.1 Diskuse o ochraně lidských práv v ozbrojených konfliktech po 2. světové válce	269
10.2 Nejnovější přístupy k lidským právům v ozbrojených konfliktech	272
10.3 Otazníky namísto závěru	277

11. Humanitární intervence a Odpovědnost za ochranu (R2P) (<i>Veronika Bílková</i>)	279
11.1 Humanitární intervence	279
11.1.1 Humanitární intervence před rokem 1945	282
11.1.2 Humanitární intervence po roce 1945	284
11.2 Odpovědnost za ochranu (R2P)	288
11.2.1 Obsah odpovědnosti za ochranu (R2P) a rozdíly oproti humanitární intervenci	289
11.2.2 Aplikace odpovědnosti za ochranu (R2P) v praxi a její kritika	291
11.3 Humanitární intervence a odpovědnost za ochranu (R2P): Závěry	293
12. Mezinárodní trestní soudnictví (<i>Lubomír Majerčík</i>)	295
12.1 Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku	296
12.1.1 Předpoklady vzniku tribunálu	296
12.1.2 Fungování tribunálu	298
12.1.3 Výhrady vůči tribunálu	298
12.1.4 Dědictví Norimberského tribunálu	300
12.2 <i>Ad hoc</i> tribunály zřízené Radou bezpečnosti OSN	302
12.2.1 Jugoslávský tribunál	303
12.2.2 Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu	307
12.3 Mezinárodní trestní soud	310
12.3.1 Fungování MTS	312
12.3.2 Výhrady vůči MTS	313
12.3.3 Lidskoprávní aspekty MTS	314
12.4 Závěr	316
13. Tranzitivní spravedlnost a vyrovnání se s minulostí (<i>Katarína Šipulová</i>)	318
13.1 Pojem tranzitivní spravedlnosti	318
13.1.1 Historický výskyt konceptu tranzitivní spravedlnosti	319
13.1.2 Vztah tranzitivní spravedlnosti a mezinárodního práva	320
13.2 Nástroje tranzitivní spravedlnosti	322
13.2.1 Hierarchie mechanismů tranzitivní spravedlnosti	322
13.2.2 Beztrestnost, amnestie a politiky zapomnění	324
13.2.3 Restorativní nástroje: komise pravdy a usmíření	326
13.2.4 Retribuční nástroje: lustrační procesy	328
13.3 Problémy teoretického vymezení tranzitivní spravedlnosti	331

III. LIDSKÁ PRÁVA VE VNITROSTÁTNÍM KONTEXTU

14. Ochrana lidských práv v České republice – HR policy-making (Lubomír Majerčík)	337
14.1 Lidská práva v programových prohlášeních české vlády	338
14.2 Vnitrostátní vládní lidskoprávní instituce	341
14.3 Vnitrostátní nezávislá lidskoprávní instituce	344
14.3.1 Působnost a složení NHRI	346
14.3.2 Česká NHRI?	347
14.3.3 Možná řešení	350
14.4 Ostatní instituce	353
14.5 Závěr	355
15. Ústavní soudnictví a lidská práva (Ivo Pospíšil)	357
15.1 Vývoj sepětí ústavního soudnictví a ochrany lidských práv	358
15.1.1 Lidská práva jako „ <i>conditio sine qua non</i> “ ústavního soudnictví: Jak kterého, jak kdy a jak kde	358
15.1.2 Ústavní soudnictví bez lidských práv	361
15.1.3 „ <i>Anni mirabiles</i> “ ústavního soudnictví a lidských práv ...	363
15.2 Podstata spojení ústavního soudnictví a lidských práv	366
15.3 Multilevel governance a ústavní pluralismus: Výzva či hrozba pro ústavní soudnictví?	368
15.4 Závěr	373
16. Zahraniční politika České republiky a ochrana lidských práv (Veronika Bílková)	374
16.1 Teoretický rámec: Kritéria popisu zahraniční politiky	374
16.2 Zahraniční politika České republiky v oblasti lidských práv: Mowerova kritéria	377
16.3 Zahraniční politika České republiky v oblasti lidských práv: Rozšířená kritéria	385
16.4 Zahraniční politika České republiky a lidská práva: Závěry	390
Seznam grafů a tabulek	393
Seznam literatury	394
Přehled judikatury	433
Mezinárodní smlouvy, právní předpisy a další prameny	437
Rejstřík	441

O autorech

Mgr. et Mgr. Jiří Baroš, Ph.D.

Vystudoval politologii a právo na Masarykově univerzitě v Brně. Absolvoval zahraniční studijní pobyt na Sciences Po v Paříži. Od roku 2008 působí na Ústavním soudu ČR jako asistent a poradce. Od roku 2012 je též asistentem, od roku 2014 pak odborným asistentem na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Editoval knihy *Vladimír Čermák. Člověk: filozof: soudce* (Brno: MUNI Press, 2009) a *Jezdili s ním andělé. In memoriam Stanislav Krátký* (Brno: CDK, 2012; s A. Filipem). Je spoluautorem publikace *Listina základních práv a svobod. Komentář* (Praha: Wolters Kluwer, 2012; ed. E. Wagnerová, V. Šimíček, T. Langášek a I. Pospíšil) a knihy *Demokratizace a lidská práva* (Praha, Brno: SLON, MUNI Press, 2013; ed. J. Holzer a P. Molek). Publikoval značné množství studií v odborných i publicistických časopisech (např. *Politologický časopis*, *Časopis pro právní vědu a praxi*, *Jurisprudence*, *Kontexty*). Zabývá se politickou filozofií, konstitucionalismem, lidskými právy a vztahem náboženství a politiky.

Doc. JUDr. PhDr. Veronika Bílková, Ph.D., E.MA

Je absolventkou Právnické a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a programů European Master in Human Rights and Democratisation (EIUC) a Diploma in International Law (University of Cambridge). Absolvovala stáže na Ministerstvu obrany ČR a u International Commission of Jurists v Ženevě. V současné době působí jako výzkumná pracovnice Ústavu mezinárodních vztahů a docentka Katedry mezinárodního práva Právnické fakulty UK. Od roku 2010 zastupuje Českou republiku v Benátské komisi Rady Evropy. Zabývá se mezinárodním právem a bezpečnostními otázkami. Pravidelně přednáší a publikuje na odborná témata. Je autorkou tří monografií (*Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu* – 2007, *Odpovědnost za ochranu (R2P). Nová naděje, nebo staré pokrytectví?* – 2010 a *Boj proti terorismu z pohledu ochrany lidských práv* – 2014) a řady odborných článků publikovaných v ČR i v zahraničí.

Mgr. Pavel Dufek, Ph.D.

Odborný asistent na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Zaměřuje se na soudobou politickou filozofii, zejména teorie spravedlnosti, teorie demokracie a otázky filozofického zdůvodnění lidských práv. Publikoval články a knižní recenze v českém i zahraničním odborném tisku (*International Theory, Representation, Perspectives on Politics, Cosmopolis, Politologický časopis, Mezinárodní vztahy, Sociální studia*), je autorem knihy *Úrovně spravedlnosti. Liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva* (2010) a též několika kapitol v kolektivních

monografiích. Působí jako zástupce šéfredaktora časopisu *Středoevropské politické studie* (www.cepsr.com).

Mgr. et Mgr. Lukáš Hoder, LL.M.

Vystudoval právo a mezinárodní vztahy na Masarykově univerzitě a jako Fulbright Scholar absolvoval mezinárodní právo na Georgetown University ve Washingtonu, D.C. (LL.M.). Pracoval jako právník na Úřadu vlády ČR a na Ministerstvu financí ČR, v současnosti působí v advokacii. Spoluzaložil Centrum pro lidská práva a demokratizaci v Brně, kde se věnuje problematice vztahů mezi lidskými právy a byznysem. Odborně se zaměřuje na právo mezinárodních investičních sporů, arbitráže a mezinárodní právo. Je autorem monografie *Transatlantické vztahy v době krize* (Brno: MUNI Press, 2009), kapitol v několika sbornících, např. v *A Revolution in the International Rule of Law* (Borzu Sabahi ed., New York: Juris Publishing, 2014), a odborných článků.

Mgr. et Mgr. Ľubomír Majerčík, LL.M.

Je vedoucím Analytického odboru Ústavního soudu. Vystudoval Právnickou fakultu a Fakultu sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a obor lidská práva na Středoevropské univerzitě v Budapešti. Na Fakultě sociálních studií vedl kurzy věnující se mezinárodnímu trestnímu právu a ochraně lidských práv. V letech 2012–2013 působil jako vedoucí sekretariátu a tajemník Rady vlády ČR pro lidská práva na Úřadu vlády. V letech 2007–2012 pracoval jako právník u Evropského soudu pro lidská práva a v sekretariátu Evropské komise proti rasismu a intoleranci (ECRI) na Radě Evropy. Spoluzakládal Centrum pro lidská práva a demokratizaci, v níž vedl sekci pro mezinárodní trestní justici. Publikuje a přednáší na téma ochrany lidských práv a stíhání zločinů podle mezinárodního práva.

JUDr. Mgr. Ivo Pospíšil, Ph.D.

Vystudoval politologii a právo. V letech 2001–2005 absolvoval doktorské studium v oboru mezinárodní právo veřejné na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. V minulosti působil v Mezinárodním politologickém ústavu MU (1999–2001), v Kanceláři veřejného ochránce práv (2001–2002); v letech 2002–2013 vykonával funkci asistenta soudce Ústavního soudu a vedoucího analytického odboru soudu. V současnosti zastává funkci generálního sekretáře Ústavního soudu a působí jako odborný asistent na katedře mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU. Autor knih *Práva národnostních menšin. Mezi univerzalismem lidských práv a partikularismem skupinových odlišností* (Praha: Eurolex Bohemia, 2006) a *Utváření politického systému v Estonsku* (Banská Bystrica: Čižmár, 2005), spoluautor monografií *Pobaltí v transformaci. Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska* (Brno: MPÚ, 2000), *Ozbrojené konflikty po konci studené války* (Brno: MUNI Press, 2013), *Soudcokracie, nebo judicializace politiky?* (Brno: MUNI Press, 2013) a komentářů *Zákon o Ústavním soudu* (Praha: Wolters Kluwer, 2007) a *Listina základních práv a svobod* (Praha: Wolters Kluwer, 2012), spolueditor několika sborníků, například *In dubio pro libertate. Úvahy nad ústavními hodnotami a právem* (Brno: MUNI Press, 2009) nebo *Vladimír Klokočka – liber amicorum* (Praha: Linde, 2009). Autor řady dalších článků v časopisech, sbornících a denním tisku.

Mgr. Petr Preclík, E.MA

Vystudoval mezinárodní vztahy na Masarykově univerzitě a roční E.MA program Human Rights and Democratization v Benátkách a Tartu. Od roku 2012 spolupracuje s Mezinárodním politologickým ústavem Masarykovy univerzity jako výzkumník. Mezi lety 2010 a 2013 se pravidelně účastnil volebních pozorovatelských misí Evropské unie a OBSE, například v Ugandě, Zambii či DR Kongu. V roce 2009 působil jako EU-UN Fellow při OSN v Ženevě a New Yorku. Autor monografie *Judging the Chechen War: Assessing the Impact of the European Court for Human Rights on Russia's Conduct in Chechnya* (Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2010) a odborných článků na témata přezkumu voleb, ochrany lidských práv a judicializace mezinárodní politiky.

Mgr. Hubert Smekal, M. A. Ph.D.

Vystudoval právo na Masarykově univerzitě, evropskou integraci na Università di Bologna a doktorský titul získal v programu Evropská studia na Masarykově univerzitě. Akademický rok 2010/2011 strávil jako Fulbright-Masaryk Visiting Post-Doc Researcher při Center for Study of Law and Society na UC Berkeley. Působí od roku 2008 jako odborný asistent na FSS MU a od roku 2012 jako odborný pracovník na Mezinárodním politologickém ústavu. V červenci 2013 byl jmenován členem Rady vlády pro lidská práva, spoluzaložil Centrum pro lidská práva a demokratizaci, které od roku 2012 vede. Je autorem knih *Lidská práva v Evropské unii* (2009) a *Lidská práva. Ideje, výzvy, trendy a nástrahy* (2013), řady článků v odborných časopisech a spoluautorem a spolueditorem dalších tří knih. Zajímá se zejména o téma soudů ve světové politice a lidských práv v Evropské unii.

Mgr. et Mgr. Katarína Šipulová

Vystudovala Právnickou fakultu a obor Evropská studia na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity, kde v současnosti působí jako interní doktorská studentka Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií. Ve svém výzkumu a akademické činnosti se zaměřuje na problematiku tranzitivní spravedlnosti a demokratizaci zemí střední a východní Evropy, vnitrostátní aplikaci mezinárodního práva a vývoj ústavních a právních systémů pod vlivem mezinárodního práva a práva Evropské unie. V současné době působí jako vedoucí zahraničního oddělení Nejvyššího soudu. Od roku 2009 spolupracuje s Centrem pro lidská práva a demokratizaci.

Seznam zkratek

ASEAN	Asociace jihovýchodních asijských národů
ATS	Alien Tort Statute
AU	Africká unie
CIRI	The Cingranelli and Richards Human Rights Data Project
CPT	Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
ČR	Česká republika
ECOSOC	Hospodářská a sociální rada OSN
ECOWAS	Hospodářské společenství západoafrických států
ECRI	Evropská komise proti rasismu a intoleranci
EDQM	Evropské ředitelství pro kvalitu léčiv
EHS	Evropské hospodářské společenství
EK	Evropská komise
EP	Evropský parlament
ES	Evropské společenství
ESC	Evropská sociální charta
ESD	Evropský soudní dvůr
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie
EÚLP	Evropská úmluva o lidských právech (Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod)
FCNM	Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin
FOM	Zástupce pro svobodu médií
GATT	Všeobecná dohoda na clech a obchodu
GRECO	Skupina států proti korupci
GRETA	Skupina expertů proti obchodování s lidmi
GREVIO	Skupina expertů pro opatření na boj proti násilí na ženách a domácímu násilí
HCNM	Vysoký komisař pro národnostní menšiny
HDP	Hrubý domácí produkt
ICTR	Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu
ICTY	Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii
JAR	Jihoafrická republika
KBSE	Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
KVOP	Kancelář Veřejného ochránce práv
LPTP	Odbor lidských práv a transformační politiky
	MZV ČR

MONEYVAL	Výbor expertů k vyhodnocení opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu
MSD	Mezinárodní soudní dvůr
MTS	Mezinárodní trestní soud
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí ČR
NATO	Organizace severoatlantické smlouvy
NDR	Německá demokratická republika
NERV	Národní ekonomická rada vlády
NGOs	Nevládní organizace
NHRI	Národní lidskoprávní instituce
OAJ	Organizace africké jednoty
OAS	Organizace amerických států
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
ODIHR	Úřad pro demokratické instituce a lidská práva OBSE
OHCHR	Úřad Vysoké komisařky OSN pro lidská práva
OSN	Organizace spojených národů
PACE	Parlamentní shromáždění Rady Evropy
Práva LGBT	Práva lesbiček, gayů, bisexuálů a transsexuálů
PTS	Political Terror Scale
QCA	Kvalitativní srovnávací analýza
R2P	Odpovědnost za ochranu
RB OSN	Rada bezpečnosti Organizace spojených národů
RLP	Rada vlády ČR pro lidská práva
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie
SPT	Podvýbor (OSN) pro prevenci mučení
UNAMIR	Pomocná mise OSN pro Rwandu
UNDP	Rozvojový program OSN
UNHRC	Rada OSN pro lidská práva
UPR	Univerzální periodický přezkum
USA	Spojené státy americké
VOP	Veřejný ochránce práv
ZÚ	Zastupitelský úřad

Úvod

Téma lidských práv prožilo v České republice po pádu železné opony své období slávy spojené zejména s érou politického působení Václava Havla, pro nějž právě lidská práva a otázka svobody tvořily stěžejní témata. Česká republika se začala integrovat do západoevropského prostoru a postupně přejímala módy chování u vyspělých evropských liberálních demokracií obvyklé. Mezi ně patří i akcentace lidských práv ve vnitřní politice, jejich právní zakotvení a také soudní ochrana. Celý proces má rovněž svou vnější dimenzi, k níž se řadí přijímání mezinárodních lidskoprávních úmluv, přistoupení k lidskoprávním režimům a také zapojení normativních ohledů do zahraniční politiky země. Idea lidských práv se tak rozlévá nejen do právních norem, ale také do sféry politického zápolení a v neposlední řadě do širšího společenského podhoubí. Vznikají a etablojí se nevládní lidskoprávní organizace, které upozorňují na nedostatky v oficiální praxi a různými způsoby se snaží o prosazení většího respektu k lidským právům.

S mírným časovým odstupem za „reálným“ děním reflektuje poptávku po informacích o lidských právech také česká akademická sféra a vznikají zejména právní publikace rozebírající vnitrostátní normy a judikaturu, stejně jako jednotlivé úmluvy a fungování jejich kontrolních mechanismů. V současnosti lze považovat tuzemskou lidskoprávní produkci v oblasti právní vědy co do množství publikací za již rozvinutou, stejně tak kvalita některých prací zcela konvenuje mezinárodním standardům. Obdobně se intelektuální výzvy, již připravil vývoj v oblasti lidských práv, chopila také oblast politické filozofie a teorie, která tuzemskou publikační scénu obohatila jak vlastní, tak překladovou literaturou. Empiricky orientovaná společenskovědní reflexe lidských práv prozatím za právem a (politickou) filozofií pokulhává, nicméně totéž lze říci i o mezinárodním prostředí. Společenské vědy ve světě využívají svůj stále se zdokonalující metodologický aparát pro studium lidských práv několik málo desetiletí, přičemž o intenzivní vědecké debatě lze hovořit až v posledních patnácti letech. Domácí scéna se v tomto ohledu připojuje ke světovým trendům se zpožděním, nicméně několik prací využívajících metod, postupů a zaměření společenských věd, které vycházejí z důkladného popisu a navíc mají teoretické ambice, se již objevilo.

Předkládaná kniha má za cíl do této rozvíjející se oblasti zkoumání vstoupit a komplexně představit téma lidských práv v průsečíku politické filozofie,

práva a společenských věd. Podobná publikace mapující jednotlivé oblasti výzkumu lidských práv, která by napříč kapitolami zakomponovala aktuální poznatky různých oborů, v České republice zatím chybí. Inspiraci jsme našli v populárním konceptu *Handbook* (viz například ediční řadu u prestižních nakladatelství jako Oxford UP či Routledge), jenž se snaží zájemcům o danou problematiku srozumitelně zprostředkovat aktuální stav poznání v dané oblasti a navíc upozornit na problémy, s nimiž výzkum zápolí, nasměrovat na klíčovou literaturu a nabídnout otázky a témata k dalšímu zamyšlení.

Autorský kolektiv, který se tohoto nelehkého úkolu zhostil, sestává z osob, které se problematice lidských práv dlouhodobě odborně věnují. Autoři a autorky svým zaměřením pokrývají oblasti politické i právní filozofie a teorie, politologie, teorií mezinárodních vztahů či právní vědy, a předkládaná kniha tak nabízí pestrrou kombinaci různorodých výzkumných a autorských perspektiv. Mnozí autoři a autorky této knihy přicházejí do kontaktu se světem lidským práv nejen v rámci své akademické činnosti, nýbrž do něj aktivně vstupují či vstupovali v prostředí soudů, diplomacie, veřejné správy nebo nevládních organizací. Autorský kolektiv tedy nabízí nejen variabilitu, co se oborů týče, ale také vhodnou rovnováhu mezi teoretiky a praktiky.

Kniha sestává ze tří oddílů, které na sebe navazují a tvoří jeden vzájemně propojený celek. V první části vymezujeme pojmový a teoretický rámec, v němž se výzkum lidských práv odehrává. V úvodní kapitole nastiňují Jiří Baroš a Pavel Dufek vývoj západního myšlení o lidských právech, zejména s ohledem na přirozenoprávní doktrínu a s ní spjaté prosazování pojmu individuálních práv, jejichž držitelem je lidský jedinec jakožto subjekt principálně nezávislý na politické autoritě (státu). Věnují se též kritickým reakcím na tuto veskrze liberální ideu „práv člověka“, které během 18. a 19. století vyústily víceméně v její intelektuální diskreditaci, jež byla zvrácena až ve druhé polovině 20. století v reakci na hrůzné zkušenosti dvou světových válek. Tíž autoři pak ve druhé kapitole přecházejí k systematickému vymezení lidských práv coby ústředního pojmu soudobých filozofických, politických i právních debat, přičemž poukazují jak na převažující shodu v jejich základních rysech a cílech, tak na význačné sporné body a linie, které myšlení o lidských právech provázejí – ať už v otázce „generací“ lidských práv, jejich filozofického zakotvení („kde se lidská práva berou?“), univerzální – tj. celosvětové či všelidské – platnosti, či problému umístění závazků k jejich ochraně a naplnění v situacích, kdy primární držitel těchto závazků – tj. (národní) stát – tuto funkci plnit nemůže nebo nehodlá.

Třetí kapitola z pera Petra Preclíka a Huberta Smekala rozšiřuje předchozí nástin o podrobnější diskusi vybraných aktuálních problémů lidskoprávní

teorie i praxe, jako je například trend vícerozměrného rozpínání tohoto fenoménu (s ohledem na počet a šíři uznávaných lidských práv či určení subjektů, jež jimi disponují, což se mj. týká otázky práv zvířat) a na něj odpovídající relativistické tendence, zrychlující se judicializace lidskoprávní oblasti nebo velmi nedávné kroky směrem k využití digitálních technologií při ochraně a prosazování lidských práv. Ve čtvrté kapitole pak Hubert Smekal završuje tento první oddíl knihy krátkým shrnutím směrů, jimiž se výzkum lidských práv ubíral, a nastíněním otázek, které řešil a řeší.

Ve druhé části opouštíme tuto převážně teoretickou reflexi lidských práv a zaměřujeme pozornost také na podmínky a nástroje jejich realizace v mezinárodním prostředí. V páté kapitole představují Petr Preclík a Hubert Smekal hlavní teorie mezinárodních vztahů (realismus, liberalismus a konstruktivismus) a jejich náhled na lidská práva, ale také jednotlivá témata, jimž se výzkum mezinárodních lidských práv věnuje. Hledají například odpovědi na jednu z klíčových hádanek, proč se státy lidskoprávně zavazují a k jakým výsledkům směřují mezinárodní lidskoprávní režimy. V šesté kapitole seznamuje Lukáš Hoder čtenáře s hlavními aktéry v oblasti mezinárodních lidských práv, mezi něž patří vedle států rovněž mezinárodní organizace, ale stále intenzivněji také nevládní organizace, jednotlivci či obchodní společnosti. Pracuje přitom s tezí, že v tomto smyslu dochází ke stále výraznější „demokratizaci“ lidskoprávní politiky.

V následujících třech kapitolách analyzujeme fungování nejvýznamnějších mezinárodních lidskoprávních režimů: Petr Preclík v sedmé kapitole přibližuje genealogii a současnou podobu globálního systému ochrany lidských práv v podání Organizace spojených národů (OSN), zahrnuje v to institucionální strukturu, existující smluvní mechanismy pod hlavičkou OSN a též trend tzv. mainstreamingu zachycující vzrůstající normativní i politickou prioritu lidských práv napříč všemi oblastmi fungování OSN. Nejrozsáhlejší osmá kapitola, věnovaná evropskému systému ochrany lidských práv, je rozdělena do tří samostatných sekcí: nejprve Hubert Smekal a Lubomír Majerčík podrobně analyzují lidskoprávní režim Rady Evropy v čele s Evropským soudem pro lidská práva (ESLP), včetně peripetií spojených s jeho vývojem a aktuálních trendů týkajících se mimo jiné zefektivnění rozhodovací činnosti ESLP nebo posílení závaznosti a vynutitelnosti jeho rozhodnutí. Jelikož je systém Rady Evropy nejpracovnější a nejpokročilejší z existujících lidskoprávních režimů, je jeho důkladný rozbor nejen poučný, ale též užitečný pro porozumění hlavním příležitostem a výzvám ochrany lidských práv, jež zároveň překračují prostor Evropy. Druhou a třetí část osmé kapitoly věnuje Hubert Smekal jednak přehledu lidskoprávních mechanismů v rámci Evropské unie (EU) a také dnes často pozapomínané Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Soustředí se mimo jiné na rozdíly mezi těmito

organizacemi, jejich důvody a důsledky. V deváté kapitole pak Katarína Šipulová přesouvá pozornost k mimoevropským systémům ochrany lidských práv, konkrétně na americkém kontinentu, v Africe a v omezenější míře v Asii, a podrobně rozebírá jejich nelehkou cestu k získání politické podpory i společenské prestiže. Poukazuje také na jejich zjevné institucionální a procesní deficity, zejména pokládáme-li zavedený evropský systém za příklad hodný následování.

Zbývající čtyři kapitoly druhého oddílu knihy reflektují několikero dílčích problematik, jež lze v rámci studia lidských práv vydělit jako samostatné tematické oblasti. V desáté kapitole zajímá Iva Pospíšila role lidských práv v ozbrojených konfliktech; konkrétně si všímá interakcí – přesněji řečeno sbližování – mezi mezinárodním humanitárním právem (či právem ozbrojených konfliktů) a mezinárodním právem lidských práv, které do této oblasti vnáší svébytnou, a nikoliv nutně kompatibilní perspektivu. Jedním z průvodních jevů tohoto sbližování a zároveň příčinou jistého napětí je posun k judicializaci práva ozbrojených konfliktů prostřednictvím Mezinárodního soudního dvora či specializovaných trestních tribunálů, k níž má řada států vlažný až otevřeně nepřátelský vztah. Klíčový výsledek tohoto trendu a jeden ze současných triumfů lidskoprávní praxe – totiž dříve zcela nemyslitelnou akceptovatelnost zásahu do suverenity státu, v němž dochází k masovým závažným porušováním lidských práv –, traktuje v jedenácté kapitole pod hlavičkou humanitární intervence a zcela nedávného konceptu odpovědnosti za ochranu (R2P) Veronika Bílková, připomínajíc i jejich kořeny v mnohasetleté tradici teorií spravedlivé války. Autorka argumentuje, že R2P představuje díky svému přesnějšímu vymezení v dimenzích věcné aplikovatelnosti, nástrojů realizace i míry priority v kontextu ostatních nástrojů lidskoprávní ochrany významný teoretický a výhledově i prakticko-politický pokrok oproti konceptu humanitární intervence.

Ve dvanácté kapitole se pak Lubomír Majerčík konkrétněji zaměřuje na již naznačenou oblast mezinárodního trestního soudnictví. Odráží se přitom od odkazu poválečných vojenských tribunálů v Norimberku a v Tokiu, jež ovšem především kvůli realitě studené války na půl století upadl v zapomnění a jehož znovuoživení nastalo až v 90. letech 20. století po krvavých konfliktech v Jugoslávii a Rwandě. Autor v tomto kontextu analyzuje povahu, úspěchy i neúspěchy obou novodobých trestních tribunálů, načež ukazuje, jak se zkušenost s jejich fungováním projevila v ustavení a organizaci první stálé trestněprávní instituce – Mezinárodního trestního soudu –, do jehož činnosti lidskoprávní problematika výrazně promlouvá. Specifickou a pro nedávno demokratizované či demokratizující se země velevýznamnou roli hrají lidská práva v souvislosti s dalším pozoruhodným fenoménem, totiž tranzitivní

spravedlností (čili vyrovnáním se s minulostí), která významně promlouvá i do politického dění ve středoevropském prostoru. Toto téma rozebírá ve třinácté kapitole Katarína Šipulová a krom možných nástrojů a cest tranzitivní spravedlnosti nastiňuje také nelehká dilemata, jimž tranzitivní spravedlnost jako taková i její výzkum v současné době čelí.

Ve třetím oddíle se zaměřujeme na vnitrostátní realitu, kde koncept lidských práv sestupuje z mezinárodní výše na zem. Nejprve se Ľubomír Majerčík ve čtrnácté kapitole zamýšlí nad utvářením lidskoprávní politiky v České republice a její interakcí s mezinárodním prostředím, přičemž identifikuje její klíčové aktéry. Všímá si mimo jiné aktuálního celoevropského trendu v podobě ustavování či posilování nezávislých vnitrostátních lidskoprávních institucí, který následně využívá pro diskusi možné reformy, respektive posílení, nejvýznamnější české instituce v této oblasti – Kanceláře veřejného ochránce práv. V patnácté kapitole pak Ivo Pospíšil v komparativní perspektivě sleduje jeden ze zásadních fenoménů, který přispěl k rozkvětu tématu lidských práv a zejména k jejich praktické ochraně, a to institut ústavního soudnictví. Upozorňuje přitom na výhody i nevýhody posunu k dekoncentrovanému modelu ochrany lidských práv v souvislosti s posilováním úlohy ESLP i Soudního dvora EU a naznačuje, že po desetiletí se usazující sbližování mezi dvěma funkcemi národních ústavních soudů (v podobě ochrany lidských práv a materiálně zakotvené ochrany ústavnosti) nemusí být s tímto trendem zcela kompatibilní. Konečně v šestnácté kapitole se Veronika Bílková zabývá pozicí lidských práv v české zahraniční politice, která se záhy po listopadu 1989 stala jedním z profilových témat a přispěla k zařazení ČR do skupiny států, které mají pověst podporovatelů normativně založené zahraniční politiky. Analyzuje v této souvislosti zahraničněpolitické priority na pozadí několika typologických kritérií a uzavírá, že Česká republika v současné době dlouhodobě přešlapuje mezi úzkým až opatrným vymezením podporovaných lidských práv a definicí ambicióznější, jež by více odpovídala jak vnitrostátní úpravě (v podobě Listiny základních práv a svobod), tak celoevropské tradici lidskoprávní ochrany.

Autoři a autorky jednotlivých kapitol dostali při zpracování poměrně volnou ruku, na všechny však byly kladeny následující nároky – příspěvky měly reflektovat „state of the art“ odborného poznání a měly propojovat vícero společenskovedních perspektiv. Měly se pokoušet o původnost, tedy přijít s výsekem problematiky, který se doposud v České republice nepopisoval, případně nikoliv v takto vymezené perspektivě. Zároveň však každá kapitola měla splňovat požadavky solidního uvedení do problematiky spolu s prezentací základních dat. V rámci jednotlivých kapitol se rovněž pokoušíme upozorňovat na aktuální problémy ve stávající teorii a/nebo praxi a uvádíme

čtenáře do debat, jež se nad nimi vedou. Společně s ostatními členy a členkami autorského týmu věříme, že se nám tento komplexní soubor úkolů a cílů podařilo naplnit a že předkládaná publikace přispěje ke zkvalitnění odborné debaty o lidských právech a v dlouhodobějším horizontu také k žádoucím posunům v lidskoprávní praxi.

Z hlediska autorského by nás pochopitelně nejvíce potěšilo, pokud by se čtenář seznámil s knihou od úvodu až po závěrečnou tiráž. Jsme nicméně přesvědčeni, že knihu lze díky jejímu charakteru číst rovněž po oddílech, případně po jednotlivých kapitolách, aniž by se zájemce o danou problematiku zcela ztratil, případně byl ochuzen o podstatné a/nebo další úvahy podněcující informace.

Napsání knihy bylo umožněno díky podpoře následujících institucí: Grantová agentura ČR (projekty GA13-27956S, GA14-27496S), Masarykova univerzita (projekty MUNI/A/0846/2013, MUNI/A/0898/2013), Univerzita Karlova (projekt UNCE 204006/2012). Podrobné informace k dedikacím jednotlivých kapitol jsou uvedeny na straně 5.

Pavel Dufek a Hubert Smekal

1. Filozofické prameny lidských práv

Lidská práva jsou dnes možná posledním morálním pojmem, o němž v podmínkách moderních pluralistických a multikulturních společností v zásadě panuje konsenzus hlavních politických skupin a do jisté míry i vlivných filozofických tradic. Tento společenský konsenzus je nedávného data, jelikož například na Západě se prosadil až v průběhu 70. a 80. let 20. století.¹ V této době stála lidská práva též u zrodu mezinárodního hnutí a nové utopie mezinárodního práva, jelikož dřívější dominantní utopie (např. komunismus, kolonialismus) selhaly.² Předtím byla lidská práva různými skupinami a tradicemi odmítána.³ Mnozí katolíci proti nim stavěli „práva na pravdu“, jelikož pravda je důležitější než svoboda, a proto by měla být napřed uznána objektivita pravdy. Smyslem svobody totiž není nic jiného než dojít k pravdě. Podle konzervativců zase metafyzická myšlenka lidských práv vedla k destrukci společnosti s jejími organickými vazbami a institucemi, tedy v konečném důsledku k anarchii francouzské revoluce způsobené tyranií abstraktních myšlenek rozumu. Marxisté proti lidským právům konečně namítali, že jde o práva členů buržoazní společnosti – o práva egoistického člověka separovaného od sebe samého a vazeb se společností. Jelikož lidé nesjednocují, jsou v rozporu s moderním demokratickým projektem: Jako antipolitický princip nemohou být v základu životaschopné společnosti. V tom je marxistická kritika v rozporu s nyní dominantním pohledem na lidská práva, protože ta jsou dnes naopak považována za standard legitimacy politických režimů. Jak se ale vůbec lidská práva jako základní koncept politického a právního myšlení objevila?

Tato kapitola se pokouší naznačit **filozofické zdroje**, na nichž spočívá moderní tradice práv. Upozorňuje ovšem též na tradice, které se vůči lidským právům vymezovaly, a také na tradice, vůči nimž se vymezili samotní

¹ Manent, Pierre. *Cours familier de philosophie politique*. Paris: Gallimard, 2001, s. 164 a násl.

² Moyn, Samuel. *The Last Utopia: Human Rights in History*. Cambridge: Harvard UP, 2010, s. 8. Obě tyto utopie slibovaly svobodu a možnost (konečně) svobodného způsobu života, nicméně spíše než ke světlým zítřkům vedly ke krveprolitím s tragickými důsledky, a právě proto se objevila a také uspěla internacionalistická alternativa, v jejímž jádru byl koncept individuálních práv.

³ Manent, *Cours familier de philosophie politique*, s. 165–176.

zakladatelé a proponenti moderní tradice subjektivních práv (tj. zejména na tradici přirozeného práva, která jim předcházela). Nejsilněji je s lidskými právy identifikována liberální tradice politického myšlení; naproti tomu někteří zastánci předmoderních filozofických tradic (tj. např. tomismu či jiných proudů křesťanské filozofie) s nimi mají stále problém, ačkoliv se je mnozí autoři pracující v rámci těchto tradic pokusili rehabilitovat.⁴ Stejně tak se ve vývoji modernity objevily filozofické proudy (např. konzervatismus, utilitarismus či marxismus), jež se k nim stavěly kriticky. V rámci nástinu genealogie konceptu (lidských, dříve přirozených) práv bude proto nutné na tyto protichůdné pozice upozornit. Nejdříve se ovšem pozornost kapitoly zaměřuje na způsob pojmání práva u předmoderních autorů, protože jedině ten umožňuje vidět význam změny (či podle některých autorů i jistou kontinuitu), jež je s „vynálezem“ lidských práv spjata.

1.1 Od přirozeného práva k přirozeným právům

Vznik přirozeného práva souvisí se vznikem filozofie, jež objevila pojem přirozenosti.⁵ Nejprve se přirozenosti dovolávali sofisté, kteří ji postavili proti tradičním institucím a zákonům (*nomos*) omezující člověka.⁶ Podle sofistů byly zákony pouhými společenskými konvencemi, nikoliv částmi přirozeného řádu univerza.⁷ Proti jejich morálnímu relativismu vystoupili Sokrates a Platón, na něž pak (kriticky) navázal Aristoteles. Koncept přirozenosti byl Platónem vztažen na celý vesmír.⁸ V teleologicky pojímaném kosmu každá věc (či bytost) směřuje k naplnění svého účelu, uskutečnění svých možností v procesu svého zrání, tj. v konečném důsledku k dokonalosti, jež je jí vlastní. Všechny se nacházejí v jistém stádiu naplnění. Bytosti, které jsou si vědomy samy sebe, mají morální povinnost usilovat o své naplnění. Všichni lidé jsou tak vedeni k dobrému životu ve shodě se svou přirozeností.⁹ Jelikož je člověk přirozeně

⁴ Srov. Maritain, Jacques. *Člověk a stát*. Praha: Triáda, 2007; Finnis, John. *Aquinas. Moral, Political, and Legal Theory*. Oxford: Oxford UP, 1998; nejnověji Wolterstorff, Nicholas. *Justice: Rights and Wrongs*. Princeton: Princeton UP, 2007.

⁵ Srov. mj. Chvátal, Ladislav – Hušek, Vít (eds.). „Přirozenost“ ve filosofii minulosti a současnosti. Brno: CDK, 2008.

⁶ Bloch, Ernst. *Natural Law and Human Dignity*. Cambridge: MIT Press, 1996, s. 7 a násl.

⁷ Jsme si vědomi daleko větší komplexnosti sofistiky, kterou se zde ovšem nemůžeme podrobněji zabývat; viz např. Graeser, Andreas. *Řecká filosofie klasického období*. Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 20 a násl.

⁸ Douzinas, Costas. *The End of Human Rights*. Oxford: Hart Publishing, 2000, s. 27–37.

⁹ Blíže viz např. Aristoteles. *Etika Nikomachova*. Praha: Petr Rezek, 1996, I, 1094a1–1103a10.